ZENDEGI-SALAM
ضمیمه روزنامه خراسان
سه‌شنبه • ۱۳ شهریور ۱۳۹۷
۲۳ ذی الحجه ۱۴۳۹ • ۴ سپتامبر ۲۰۱۸
شماره ۱۹۹۰۶
۱۱۲۹

به بهانه روز «مردم‌شناسی»، آشنایی با دانشی که کمک می کند انسان ها را عمیق‌تر بشناسیم

ذره‌بین روی زندگی آدم‌ها

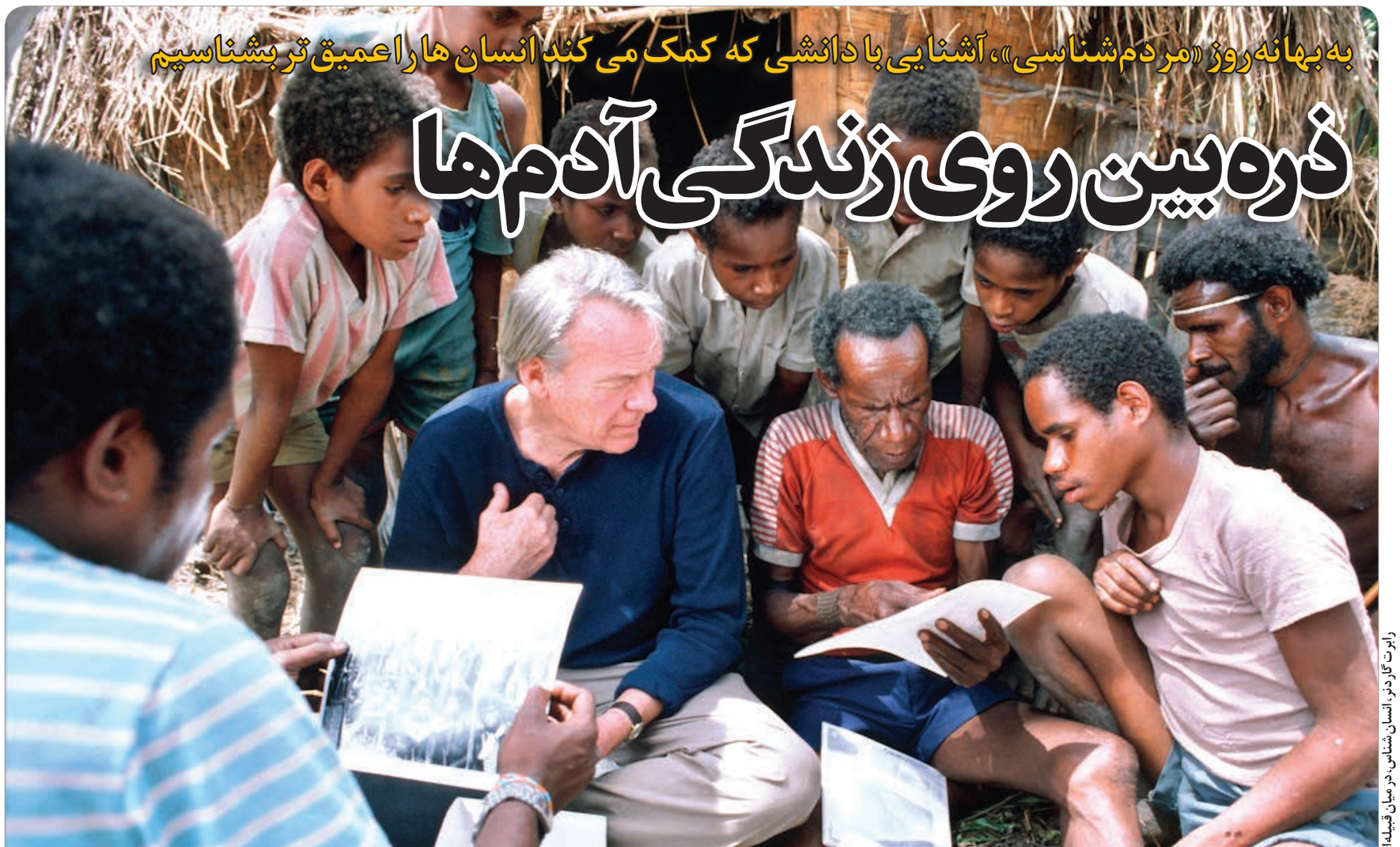

رابرت گارنر، انسان‌شناس، در میان قبیله‌ای بدوی

مهین ساعدی | دانش‌آموخته علوم‌اجتماعی

مناسبت روز

چند سالی است که به بهانه بزرگداشت «ابوریحان محمدبن احمد بیرونی» دانشمند و همه‌چیزدان ایرانی که بیشتر به‌واسطه تلاش و تحقیقاتش در مطالعه و نگارش باورهای مردم کشورهای گوناگون دنیا به‌خصوص هند، به عنوان یک «مردم‌شناس» شناخته می‌شود، ۱۳ شهریورماه در تقویم ملی کشورمان، روز «مردم‌شناسی» نام گرفته. مردم‌شناسی یک رشته مهم از شاخه علوم انسانی است که همان‌طور که از نامش پیداست، با ذره‌بین گرفتن روی زندگی آدم‌ها، به مطالعه فرهنگ، باورها، خلق و خو و آداب و رسوم آن‌ها می‌پردازد. شناخت انسان‌ها و به تبع آن شناخت رفتارها، نیازها و سلیقه‌های آن‌ها در جای جای دنیا یکی از هیجان‌انگیزترین تجربه‌هایی است که بدون اغراق خیلی‌ها به آن علاقه‌مندند. تاریخچه رسمی انسان‌شناسی در دنیا به دهه‌های پنجاه و شصت قرن نوزدهم میلادی برمی‌گردد، اما تاریخچه حقیقی شکل گرفتن دانش انسان‌شناسی نمی‌تواند محصور به این زمان باشد و به قرن چهار و پنج هجری، زمانی که «ابوریحان بیرونی» تصمیم گرفت تجربیات سفرهایش به نقاط مختلف دنیا را به رشته تحریر درآورد برمی‌گردد؛ اما نه از جنس خاطرات معمولی و شخصی سفر، بلکه یادداشت‌هایی بر مبنای مشاهدات دقیقش از سبک زندگی مردم هر منطقه که در کنار بهره‌مندی از روش‌های علمی برای تحلیل این اطلاعات، او را به پدر علم «مردم‌شناسی» تبدیل کرد. پرونده امروز زندگی سلام، قرار است به همین بهانه، قدمی باشد برای آشنایی مختصر با دانش «مردم‌شناسی»، نگاهی داشته باشد به مهم‌ترین اثر ابوریحان بیرونی در همین باره و در نهایت، نگاهی بیندازد به عجیب‌ترین فرهنگ‌های انسانی در گوشه و کنار دنیا.

درباره پیشینه و کاربرد «مردم‌شناسی» بیشتر بدانیم

رشته‌ای خاص، هیجان‌انگیز و گاهی ترسناک

مردم‌شناسی، تجربه کردن تجربه‌های انسان از گذشته تاکنون، از دور تا نزدیک است. مردم‌شناس، در کمین زندگی است تا کوچک‌ترین تحرک آن را زیر نظر داشته باشد و از طریق ثبت آن، به فرصتی برای شناخت ابعاد تازه زندگی آدم‌ها دست یابد. در ادامه «نسرین شعبان‌زاده» پژوهشگر و دانش‌آموخته رشته مردم‌شناسی که از قضا به شدت شیفته رشته تحصیلی‌اش است، در گفت‌وگو با زندگی سلام، ما را با این رشته، پیشینه و کاربردهایش آشنا می‌کند. صحبت‌های ایشان را بخوانید:

ایران، پیشتاز در رشته مردم‌شناسی

ظاهر رشته مردم‌شناسی این است که این رشته در قرن نوزدهم از غرب گرفته شده است اما اگر تاریخ و رویدادهایش را با دقت بیشتری رصد کنیم، متوجه می‌شویم خیلی پیشتر، در قرن چهارم و پنجم هجری، دانشمندی زندگی می‌کرده که جدای از موفقیت‌هایش در علوم مختلف، در رشته مردم‌شناسی هم سرآمد بوده و در این زمینه، آثار ماندگار و دقیقی از خود به جا گذاشته است. «ابوریحان بیرونی» که در دوره حیاتش با شورش‌های داخلی زیادی مواجه بود، به هندوستان عزیمت می‌کند و به عنوان یک نویسنده بی‌طرف در کتابی به نام «ماللهند» به نگارش باورهای مردم این کشور و در ادامه، کشورهای گوناگون می‌پردازد. این کتاب اصلا شبیه سفرنامه‌هایی نیست که در آن زمان بر اساس درک و شهودشان می‌نوشتند و بیرونی خیلی دقیق و بی‌طرفانه به بیان ویژگی‌های مختلف مردم و سبک زندگی‌شان پرداخته و حتی با برخی روش‌های علمی که ابداع خودش بوده است، آن‌ها را با هم مقایسه کرده. او به دلیل استفاده از روش استقرایی و مطالعه میدانی و دوری از قوم‌مداری و سوگیری در مشاهده و پژوهش، از دیگر متفکران اجتماعی مسلمان هم‌عصر خویش شاخص‌تر و به شاخه‌ای که امروز به اسم مردم‌شناسی یا انسان‌شناسی می‌شناسیم، نزدیک‌تر است. در حقیقت ابوریحان بیرونی اولین انسان‌شناس ایرانی به حساب می‌آید.

تعریف ساده مردم‌شناسی و کاربردهایش

به تعبیر ساده دانش مردم‌شناسی که انسان‌شناسی هم خوانده می‌شود به معنی با انسان‌ها بودن، با انسان‌ها تجربه کردن، با انسان‌ها اندیشیدن و درباره آن‌ها نوشتن است. رشته‌ای خاص، هیجان‌انگیز، حیرت‌انگیز، لذت‌بخش و البته گاهی ترسناک و دلهره‌آور. انسان‌شناسی نزدیک شدن به دیگری است، بررسی همه آن چیزی که در زندگی آدم‌ها اتفاق می‌افتد و بی‌تفاوت از کنارش عبور می‌شود. انسان‌شناس کارش توجه به آداب و سنن، دین و مذهب، خورد و خوراک، خلق و خو، باورها، عقاید و سلایق و ریزترین بخش‌های زندگی آدم‌هاست. رشته‌ای که بیشتر شبیه راه رفتن روی تیغه شمشیر است! از داده‌های این رشته، هم می‌توان استفاده صحیح کرد؛ مثلا کمک کرد سیاستمداران با نیازهای دقیق‌تر جامعه آشنا شوند تا بتوانند کمک‌دهنده باشند و هم می‌تواند خطرناک باشد مثل کشورهای استعمارگر که با استفاده از این داده‌ها، مردم کشورهای دیگر را مستعمره خود می‌کنند. در حقیقت مردم‌شناسی یعنی بررسی دقیق و خیلی جزئی همه ابعاد زیستی، روانی و شناختی انسان‌ها که عمدتا توسط روش‌های تجربی مشاهده و مصاحبه به دست می‌آید.

مردم‌شناسی؛ یک دانش جامع و گسترده

هر جا مطالعه درباره انسان به صورتی عمومی و کلی و همه‌جانبه است، اصطلاح «آنتروپولوژی»، و هر جا به صورت منطقه‌ای، محدود و مربوط به یک زمینه است، اصطلاح «اتنولوژی» به کار می‌رود. امروزه در دانشگاه‌های آمریکای شمالی انسان‌شناسی به عنوان علمی چهار شاخه شناخته می‌شود: انسان‌شناسی فرهنگی، انسان‌شناسی زیستی (یا انسان‌شناسی کالبدی)، انسان‌شناسی زبان (یا زبان‌شناسی)، باستان‌شناسی.

مردم‌شناسی در حقیقت دانشی بین رشته‌ای و جامع درباره انسان‌هاست که هر بخش آن جذابیت‌های خودش را دارد؛ مثلا در مردم‌شناسی زیستی، بیشتر سعی در مقایسه انسان‌های فعلی با انسان‌های اولیه است که شامل استخوان‌بندی، جمجمه، ژنتیک و... است و تغییرات فیزیکی را بررسی می‌کند تا درباره تکامل جسمانی انسان به نظریات دقیق‌تری دست پیدا کند.

یا مثلا انسان‌شناختی باستانی، سفرنامه‌ها و وقایع تاریخی را بررسی می‌کند. به همین دلیل سفرنامه‌های بی‌طرفانه مثل سفرنامه «برادران امیدوار» که همراه با ثبت تصاویر است، جذابیت ویژه‌ای برای علاقه‌مندان به مردم‌شناسی دارد.

آشنایی با مهم‌ترین کتاب مردم‌شناسانه «ابوریحان بیرونی»

ماللهند؛ لایه‌های عمیق زندگی مردم هند

همان‌طور که قبلا گفتیم آن چه ابوریحان بیرونی را به عنوان پدر علم مردم‌شناسی معرفی می‌کند، به تحریر درآوردن کتاب «ماللهند» است که طی سال‌های متوالی، با استفاده از روش‌های مردم نگارانه نوشته است. بیرونی کتاب هند شناسی‌اش را در ۸۰ بخش یا باب تنظیم کرده. او باب‌های ۲ تا ۱۴ کتاب خویش را به شناخت «ادیان هند و حکمت و فلسفه هندی» اختصاص داده و به آرا و نظرات هندیان درباره زندگی پس از مرگ، چگونگی معاد، تناسخ و ذات پروردگار پرداخته و بت‌های هندی، وداها و پورانه‌ها را معرفی کرده است. در باب‌های ۱۴ تا ۶۳ کتاب خویش، از «علوم گوناگون و دانش‌های مختلف هندی» سخن به میان آورده است و این بخش‌های ماللهند، بازگوکننده مسائل جهان‌شناختی، زمین‌شناختی و جغرافیایی و بیان‌کننده مفاهیم مرتبط با تاریخ، تقویم و مقیاس از منظر هندوهاست. همچنین مسائل مربوط به آداب و رسوم، مناسک، ازدواج و اطلاعات دقیق‌تر انسان‌شناختی از جامعه هندوستان در باب‌های ۶۳ تا ۷۸ ارائه شده است. توصیف نظام خویشاوندی در هند، چندزنی، زن گرفتن مرد زن مرده، آتش زدن زنان شوهر مرده، طلاق، آداب عروسی و... هم در صفحات ۴۷۱-۴۶۹ آورده شده است. اما در سه باب آخر، بیرونی بیشتر به نجوم و اختر شناسی و مقایسه اطلاعات گسترده و دقیق نجومی مسلمانان با اطلاعات نجوم‌دانان هند پرداخته است.

بریده‌ای از کتاب ماللهند

مسئله قوم‌مداری (ethnocentrism) یکی از مفاهیم و اصطلاحات پراستفاده در علم مردم‌شناسی است که ابوریحان بیرونی، در این باره می‌نویسد: «اهل هند خود را از همگان برتر دانسته و معتقدند در روی کره زمین اصل و اساس همه چیز ما، اعم از زمین پادشاهی و دین و علم و بشر همان است که نزد آنان است و از هر جهت افضل دیگران هستند. از این رو، به خود می‌بالند. بخل ورزیدن از آگاهی دیگران بر معلوماتشان در سرشت آنان جای داشته است و سعی فراوان در عدم اطلاع دیگران، حتی هموطنان خودشان از دانسته‌های شان دارند تا چه رسد بیگانگان. آنان نمی‌پذیرند که در روی زمین غیر از شهرها و مردمان و دانشمندان خودشان، شهر و مردم و اهل علم و علم دیگری وجود داشته باشد.»

مرور برخی از عجیب‌ترین فرهنگ‌های بشری در دنیا

رفتارهای شگفت‌انگیز

مرجان دهقان

خب، حالا که تا حد زیادی با رشته مردم‌شناسی آشنا شدید حتما متوجه شدید بیشتر اطلاعات مهم و جذابی که از نحوه زندگی آدم‌ها، از بشر اولیه تا امروز، در گوشه گوشه دنیا در دست است، حاصل مطالعه و پژوهش مردم‌شناس‌هاست. به‌خصوص اطلاعات بکر و دست اول از سبک زندگی گروه‌ها و قبایلی که کمتر کسی را به جمع‌شان راه می‌دهند. اطلاعات جالب از فرهنگ و رسومی که به‌رغم عجیب و نامتعارف بودنشان، همچنان وجود دارند و آشنایی با آن‌ها خالی از لطف نیست.

زندگی در میان مرده‌ها

نام قبیله: توراجا

منطقه جغرافیایی: «سولاوسی جنوبی» در اندونزی

در «توراجا» آیین ویژه‌ای برای درگذشتگان اجرا می‌شود. در این قبیله با مردگان مانند یک فرد زنده رفتار می‌شود. توراجایی‌ها لباس تن مردگان خود می‌کنند و به آن‌ها غذا و نوشیدنی می‌دهند. آن‌ها حتی پس از دفن مردگان، تصور می‌کنند آن شخص نمرده است و تنها از بیماری رنج می‌برد؛ به همین دلیل هر از گاهی اجساد را از خاک بیرون می‌آورند و نظافت‌شان می‌کنند. در توراجا وقتی شخصی می‌میرد اعضای خانواده باید مراسم ویژه‌ای را برای او اجرا کنند. این مراسم هزینه بالایی دارد و افراد قبیله برای تامین مخارج آن همه عمر سخت کار می‌کنند تا بتوانند برای مرگ‌شان پول‌پس‌انداز کنند. زندگی با مردگان در این قبیله یک عمل طبیعی است که از کودکی آن را آموخته‌اند.

مسابقه انتخاب زیباترین مرد!

نام قبیله: وودابی

منطقه جغرافیایی: شمال نیجریه در آفریقا

قبیله‌های آفریقایی آداب و رسوم خاصی در زمینه‌های مختلف دارند. یکی از آن‌ها برگزاری جشنواره «صحرانشین‌ها» است که در انتهای فصل بارندگی و نزدیکی رودخانه چاد برگزار می‌شود. در این جشنواره، مسابقه‌ای به نام «گِروول» برپا می‌شود که در آن مردان قبیله با یکدیگر در زیبایی رَقابت می‌کنند. مردان جوان به‌ویژه دامداران، خود را با بهترین لباس‌ها و زیورآلات آراسته می‌کنند تا زنان قبیله زیباترین آن‌ها را انتخاب کنند. چشم‌ها و دندان‌های سفید در این قبیله طرفداران بیشتری دارد، به همین دلیل مردان سعی می‌کنند تا زیبایی دندان‌ها و چشمان خود را بیشتر به نمایش بگذارند.

خودآزاری در پیِ مرگ عزیز

نام قبیله: دانی

منطقه جغرافیایی: غرب گینه نو

مردم قبیله «دانی» غم و اندوه خود را به طرز عجیبی نشان می‌دهند. آن‌ها معتقدند سوگواری باید با درد جسمی همراه باشد، به همین دلیل وقتی یکی از عزیزان‌شان را از دست می‌دهند انگشت خود را می‌برند و همراه مرده دفن می‌کنند. به عقیده مردم قبیله، این عضو نمادی از جسم و روح آن‌هاست که در کنار عزیز از دست رفته‌شان می‌ماند و با او زندگی می‌کند. آن‌ها با این کار قصد دارند عشق و علاقه خود را به مردگان‌شان نشان دهند. تعداد انگشت‌های قطع‌شده هر شخص در قبیله دانی، نشان می‌دهد چند نفر از عزیزان خود را از دست داده است. جالب است بدانید زن‌ها بیشتر این عمل را انجام می‌دهند.

منابع: وب سایت برترین‌ها، مجله گردشگری الی گشت، وب سایت روزیاتو، خبر آنلاین

جدول سخت [شماره ۴۱۳]

طراح جدول: بیژن گورانی

افقی

۱ - مادر عرب - پیشکار - لباس ورزشی - با نشاط ۲ - ظالم و زورگو - اسب بارکش - فلزی قیمتی - پایتخت فرانسه ۳ - همسر حضرت یعقوب(ع) - رمانی نوشته ارنست همینگوی ۴ - از آتش افروزان - مغازه دار - قتلگاه - پوستین ۵ - فرایند تأثیر عواملی چون آب و باد در سنگ‌ها - خرگوش عرب - ضعیف و لاغر - نوعی موشک ضد تانک ۶ - خارج از محدوده تعیین شده محوطه بازی - ساییده - نوزاد - جهش ۷ - از نجاسات در دین اسلام - درختی با برگ‌های پنجه‌ای - سنگواره - از بحور شعر فارسی ۸ - شهر مدفن میرزاده عشقی - کشمش درشت و سیاه - هم‌نهاده - سرو صدا ۹ - کتابی پرفروش از دفاع مقدس نوشته معصومه سپهری که وضعیت جانبازی ۷۰ درصد را بازگو می‌کند - ریگ نرم ۱۰ - شجاعت - موجود خیالی - خیاط سال‌های دور - گیاهی علفی و خودرو با مصرف دارویی ۱۱ - شکوه و جلال - برادر حضرت موسی(ع) - در نزدیکی - ضمیر غایب.

عمودی

۱ - پیشینیان - تیز و قاطع ۲ - از انجیل‌های معتبر - غذایی ایتالیایی شبیه ماکارونی ۳ - واحد اندازه‌گیری شار مغناطیسی - چرک زخم ۴ - مگابایت - واحد پول تایلند - نبرد ارتش آلمان و نیروهای متفقین در جریان جنگ جهانی اول ۵ - نوعی نان سنتی - آغازین ۶ - مرد مسن و قابل احترام ۷ - نوبت کاری - قوی و نیرومند ۸ - گذرگاه رفت و آمد - به جا آوردن - پدر بزرگ ۹ - دوشیزه - رفتگر ۱۰ - همسایه ونزوئلا و برزیل - سازه‌ای برای حصارکشی ۱۱ - به دست آوردن - زدودن ۱۲ - موضوع - نیستان ۱۳ - به صورت عمده - دانشگاهی قدیمی در آمریکا - اولین شهر جهانی ایران ۱۴ - نشدنی - شهرستانی در آذربایجان شرقی ۱۵ - ماده‌ای که از گداختن برخی فلزات به دست می‌آید ۱۶ - کارگردان فیلم دختر لر - کامیون حمل مایعات ۱۷ - پیاده - نوعی درخت تبریزی - بسیار خوب ۱۸ - غار بعثت - تخته‌های زیر ریل ۱۹ - دستگاه مرکزی خنک‌کننده هوا - کوهی در مکه ۲۰ - کشوری درون خاک آفریقای جنوبی - عقب‌مانده ذهنی.

حل جدول شماره ۴۱۲

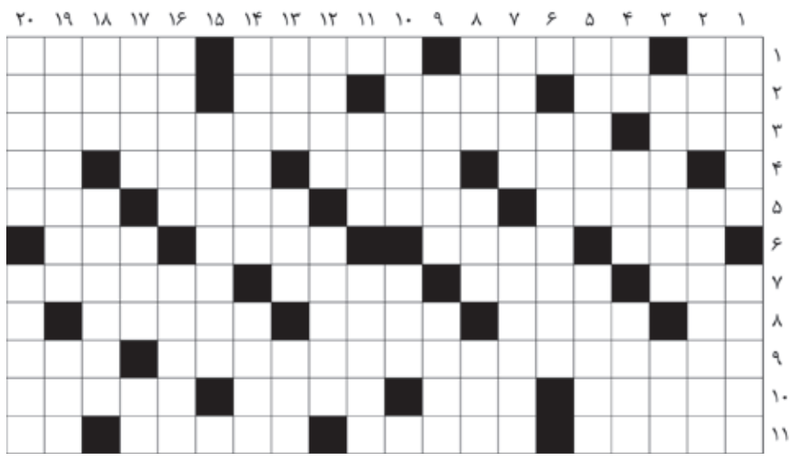

جدول متوسط [شماره ۷۲۰۳]

طراح جدول: مریم احمدی

افقی

۱ - پستانداری گوشت خوار با پوست گران بها - کتاب مصور جغرافی - روسیاه مطبخ - آشوب ۲ - داد و فریاد - ترک وطن - تلخی - رفیع ۳ - رفیق - جانورتک سلولی - بخیه جامه - محل نمایش حرکات آکروباتیک - یار رامین ۴ - وحشی - دانشمند علم وراثت - پیکان - اسود - تکرار حرف ۵ - شاعر وریاضی دان شهیر ایرانی - فانوس دریایی - حرف ندا - پره گوش ۶ - رها و سرگردان - رنگ - جایز - از انواع پارچه ۷ - سربازنیروی دریایی - می دهند ورسوا می کنند - پایتخت اروپایی - دیگر ۸ - تعجب زنانه - پاکی - آونگ - پایین جامه - عدد ورزشی ۹ - عمیق - سرگرد سابق - زائوترسان - جلد - فلز چهره ۱۰ - بی معنی - زخم آب کشیده - نبات - آشکار ۱۱ - فرصت - زنجیر - کلاغ - چوب باریکی که برای نواختن بعضی از سازهای زهی به کار می‌رود

عمودی

۱ - آب شناسی ۲ - توانایی خواندن و نوشتن - ساکت و خاموش ۳ - خزنده گزنده - دم - گروه و دسته ۴ - جهت - نت استمرار - کلمه درد - علامت جمع فارسی ۵ - شبه جزیره‌ای بین دریای مدیترانه، دریای سیاه و دریای اژه ۶ - مونس - واحد پول چین ۷ - تنقلات - راست و درست ۸ - شادی - خطای ورزشی - ریسمان ۹ - سیلی - خباز - دوستی ۱۰ - پیشه - پسوند شباهت ۱۱ - لیست غذا - چاه جهنمی ۱۲ - صدف نشین - قنات - شعله آتش ۱۳ - گل نومیدی - ذره باردار - دوروبی ۱۴ - چربی - چهارپایان ۱۵ - علامت صفت عالی - ظل ۱۶ - تصدیق ۱۷ - سست و تنبل - نیز - پول ژاپن - پهلو ۱۸ - از حروف الفبا - نفوذگر رایانه‌ای - از درختان جنگلی ۱۹ - فرمانروا - عهد ۲۰ - مشهورترین پادشاه سلسله ساسانی

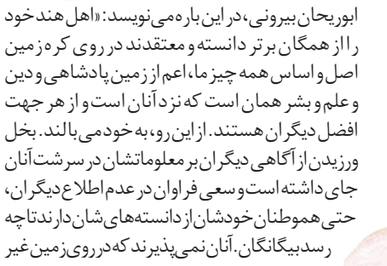

حل جدول شماره ۷۲۰۲